

Ревич А.В.

Національний університет «Львівська політехніка»

ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ ТА ЇЇ ФОРМИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню громадянської активності та її форм в системі публічного врядування. На основі вивчення світового досвіду співпраці між державою і громадянським сектором з'ясовано, що взаємодія між урядовими інституціями та громадянського суспільною зазвичай призводить до створення взаємопідсилювального ефекту, що сприяє досягненню соціальних та економічних цілей. Проаналізовано становлення громадянського суспільства від початку незалежності української державності, його правове забезпечення та виявлено зміни у завданнях і формах громадянської активності. В статті проаналізовано стан розвитку громадянського суспільства в Україні, особливості взаємодії між державними та недержавними організаціями, завдання, мотиви та цілі. Вивчено праці українських вчених щодо громадянської активності та наведено приклади громадської активності за часів Помаранчевої революції у 2004 році та Революції Гідності у 2013-2014 роках. Наголошено на важливості різноманітних форм громадянської активності, зокрема: публічні мітинги та демонстрації; петиції та звернення до влади; активна участь у виборах; громадські обговорення та консультації; активізм в соціальних мережах; участь у неурядових організаціях та громадських об'єднаннях; юридичний активізм; громадські об'єднання та ініціативи; волонтерство; фінансова підтримка; освітня діяльність; громадський контроль та нагляд. Показано, що громадянська активність в Україні відображає зростаючу роль суспільства в процесах публічного врядування та демократичного розвитку. У статті обґрунтовано гіпотезу, що серед всіх можливих шляхів розвитку майбутнього українського суспільства після війни, безальтернативним є шлях до створення демократичного громадянського суспільства, розвиток усіх форм його активності та інтеграція в європейський громадський простір.

Ключові слова: громадське суспільство, громадська активність, форми, держава, система публічного врядування.

Постановка проблеми. Сучасні події в Україні, які можна характеризувати як кризові, особливо ті, що викликані військовими діями, зумовили трансформаційні процеси у всіх сферах життя та посилення громадської активності, що, в свою чергу, породило нові способи взаємодії у сфері публічного управління. Це збільшило вплив громадянського сектору на функціонування публічного врядування. Варто відмітити, що зростання впливу громадянського суспільства на органи публічної влади відбувається в умовах коли останні переживають структурні та функціональні зміни. У початковий період незалежності України, громадська активність спрямовувалася на створення базових інститутів демократичних суспільств. З часом, зі зміцненням української державності та утвердженням західного напрямку зовнішньої політики, громадська активність почала відігравати дедалі більшу роль у сферу захисту національних інтересів України, підтримки реформ, допомоги державним інститутам у протистоянні гібридній та відкритій агре-

сії російської федерації. Європейська інтеграція ставить нові виклики перед громадянським суспільством України. З периферійного елемента та помічника держави, воно має перетворитися у середовище формування суспільних інтересів та вироблення публічної політики.

Громадянська активність та держава, у своєму інституціональному аспекті, є взаємопов'язаними елементами сучасного суспільства, які не можуть існувати одне без одного. Громадянське суспільство нерозривно пов'язане з державою, оскільки держава формує умови функціонування громадянського суспільства, а громадянське суспільство зі свого боку визначає ступінь демократичності держави. Такий дуалізм дає змогу з одного боку запобігти хаосу і анархії, а з іншого обмежує надмірне втручання держави у вільні суспільні відносини.

У цьому контексті, головним завданням громадянського суспільства є активність, тобто діяльність його інститутів, спрямована на підтримку і захист гуманних цінностей, прав людини, розвиток та вдосконалення демократичних інсти-

туцій. Громадянське суспільство формується як активна спільнота, що прагне задовольнити різноманітні потреби громадян, яка водночас сприяє демократичному розвитку держави. Таким чином, питання участі громадськості у прийнятті управлінських рішень, враховуючи сучасні умови, стає ще більш актуальним, а форми цієї участі вимагають додаткового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки інтерес до громадянського суспільства та його активності в Україні значно зріс, що підтверджується великою кількістю монографій та статей, конференцій, присвячених цій тематиці. Проблематику громадянського суспільства в Україні досліджували Колодій А. Ф., Карась А. Ф., Буник М. З., Гурицька М. С., Дмитренко О. Б., Комашко Л. Г., Руденко О. М., Тупиця О. Л. Проте дослідженню форм громадської активності приділено мало уваги, що зумовлює значний інтерес до обраної тематики.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження ролі громадської активності, її форм в системі публічного врядування в сучасних умовах на шляху до післявоєнного відновлення України.

Виклад основного матеріалу. Зі здобуттям незалежності було започатковано двоєдиний процес формування правової держави і громадянського суспільства, однак цей процес здійснювався в умовах, коли суспільно-політична практика здебільшого спиралася на старі структури, неспроможні реалізувати вимоги часу.

В Україні в першій половині 90-х років ХХ століття відбувся перехід від тоталітаризму до патологічного самоствердження окремих суспільних груп, нічим не обмежених, крім сліпих природних законів, до панування егоїстичних інтересів, їхньої запеклої боротьби. У країнах західної цивілізації водночас встановилася така форма відносин яка дає змогу функціонувати громадянському суспільству і державі як самодостатнім утворенням, які тією чи іншою мірою як доповнюють, так і обмежують одне одного [2].

Правовою основою функціонування інститутів громадянського суспільства та його активності є норми Конституції України, насамперед ст. 36, в якій зазначено, що громадяни мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення та захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. У сучасних умовах підвалинами громадянського суспільства є саме організації громадян [4]. Чим тісніші та плідніші контакти держави з цим

сектором, тим ліпше взаєморозуміння органів влади та суспільства, що сприятиме побудові громадянського суспільства [1].

Нинішні трансформації активізують унікальні процеси змін в системі публічного врядування, відкриваючи нові шляхи для співробітництва. Взаємодія між органами публічної влади та неурядовими організаціями на різних рівнях сприяє створенню мережевих форм співпраці, що визначають обличчя сучасного публічного управління в Україні. Ця нова парадигма врядування, рухаючись від низу до верху, від найпростіших форм громадянської взаємодії до вищих шаблів влади, зазнає значних випробувань і має свої унікальні особливості на шляху трансформації. Особливістю української ситуації є більш швидка адаптація громадянського суспільства до змін порівняно з державними інституціями, що відстають у цьому процесі, уповільнюючи розвиток моделі публічного управління, спрямованої на залучення громадянського сектору. В умовах численних викликів, як-от військові конфлікти, економічні труднощі, політична нестабільність та міграція, управлінської моделі повинні бути гнучкими. Ефективна відповідь на ці виклики можлива тільки за умов налагодженого зворотного зв'язку між публічною владою та громадянськістю, що передбачає необхідність інформаційної відкритості.

Розвиток громадянського суспільства повинен йти поруч з удосконаленням державних установ. Проте сучасні виклики ускладнюють досягнення ефективності у цьому процесі. Важливо пам'ятати, що в структурі взаємодії між державою та громадянським суспільством, саме інституції громадянського суспільства відіграють ключову роль у сполученні цих двох сфер. Отже, одними з найважливіших завдань для держави та суспільства сьогодні є розвиток і підтримка таких інституцій. Забезпечення прав і свобод кожної особи та створення умов для розвитку демократії стають особливо важливими у країнах, що зазнають воєнної агресії. Громадянське суспільство служить основою для створення гідних умов життя та забезпечення демократії, тому важливо продовжувати шукати способи його підтримки [5].

Відомо, що громадська активність мотивована різними соціальними цілями, які проявляються через активні дії, ініціативи та захист певних інтересів. Однак, в умовах війни та постконфліктного періоду в Україні ключову роль у розподілі соціальних благ продовжуватиме відігравати держава, до якої звертаються громадські організації та неформальні групи. Це вимагає від держави

певних кроків для регулювання соціальної активності. Соціальний аспект громадянського суспільства постійно зазнає змін, формуючись як традиційними учасниками, такими як профспілки, так і новими гравцями, включаючи експертів, ЗМІ та активних громадян. Волонтерські організації та міжнародні фонди, які реалізують соціальні проекти, також стають важливою частиною громадянського суспільства під час війни, вказуючи на різноманітність соціальних інтересів і необхідність державної регуляції в цій сфері.

Прогрес у сфері громадянського суспільства має відбуватися паралельно з поліпшенням роботи державних інститутів. Сучасні труднощі, однак, ставлять під загрозу ефективність цього процесу. Важливо зауважити, що ключову роль у взаємодії між державою та громадянською активністю відіграють саме організації громадянського суспільства, що об'єднують ці дві сфери. Таким чином, основними завданнями для держави та громадян з активною позицією в наш час є розвиток та підтримка цих інституцій. Громадянське суспільство є фундаментом для створення достойних умов життя і підтримки демократії, тому необхідно продовжувати знаходити способи його підтримки. Інтеграція сучасних управлінських методик у державне управління та збільшення ролі громадськості через участь у соціальних інститутах важлива для подальшого прогресу. Вчені підкреслюють критичну необхідність залучення громадян у розробку та реалізацію публічної політики. Проте, військові дії та військовий стан перешкоджають фокусуванню на демократизації суспільства, створюючи нові виклики для системи державного управління та вимагаючи невідкладного розроблення стратегій для запобігання кризовим ситуаціям [6].

Багато вчених погоджуються, що громадська активність є властивістю індивідуальності, яка будується та розвивається через особистісні цінності, при цьому враховуючи суспільні цінності та правові норми країни. Це направляє дії, поведінку та взаємодію особи на створення громадянських відносин і відображає тип інституційного співробітництва з владою. Вона вважається однією з видів соціальної активності, спрямованої на вплив на прийняття соціально-політичних рішень та втілення власних інтересів. Феномени, такі як дії, поведінка, участь, служать якісними ознаками та зовнішніми проявами активності. Внутрішні аспекти активності охоплюють інтереси, мотивацію, потреби, установки, переконання та цінності. Така активність може варіюватися від

простого дотримання правил до активного сприяння мобілізації та об'єднання навколо конкретної цілі чи ідеї. Вона базується на таких елементах, як зацікавленість у суспільній та громадській діяльності, організаційні навички, ініціативність, самовимогливість, відповідальність за громадські завдання та готовність допомагати іншим.

Відсутність або низький рівень громадської активності може спричинити зловживання владою, поширення корупції та порушення особистих прав і свобод, що, в результаті, призводить до створення соціально-небезпечного оточення. Натомість соціальна безпека створює умови, де людина відчуває зовнішній та внутрішній спокій, комфорт, свободу у мисленні та діях, має можливість задовольняти свої потреби, досягати цілей та забезпечувати особисте благополуччя. Ці аспекти є важливими ознаками життя у демократичному суспільстві, де демократія вимагає активного втручання громади і неперервної участі громадян у процесі будівництва та розвитку держави. Адже прогрес суспільства обумовлений не лише законами і економічним розвитком, але й готовністю людей активно втручатися в захист своїх прав та інтересів [3].

Громадянська активність в Україні відіграє ключову роль у процесах демократизації, реформування та розвитку країни. Вона охоплює широкий спектр діяльності, від участі в громадських ініціативах та волонтерських проєктах до активної участі в політичному житті та громадському контролі за діяльністю влади. З часів Помаранчевої революції у 2004 році та Революції Гідності у 2013–2014 роках, громадська активність в Україні значно зросла, демонструючи важливість громадської участі в процесах суспільних змін.

Отже, громадська активність – це участь громадян у суспільному житті, яка виявляється у волонтерстві, участі в громадських організаціях, політичних рухах, місцевому самоврядуванні, соціальних кампаніях, а також у процесах прийняття рішень на різних рівнях. Громадська активність спрямована на вирішення місцевих і загальнонаціональних проблем, покращення якості життя в громаді, захист прав та інтересів різних груп населення, а також на сприяння розвитку демократії, правової держави та громадянського суспільства.

Громадянська активність включає широкий спектр форм і проявів, які громадяни використовують для вираження своїх інтересів, підтримки своїх переконань і впливу на суспільні процеси.

Форми громадянської активності відображають різноманітні способи, за допомогою яких громадяни можуть брати активну участь у житті своєї громади, країни, або міжнародної спільноти. Ось кілька основних форм громадянської активності:

1. Публічні мітинги та демонстрації – організація або участь у публічних заходах, спрямованих на висловлення позицій з різних питань. Громадяни об'єднуються для вираження своїх поглядів, вимог або протесту через участь у мітингах, демонстраціях або пікетах.

2. Петиції та звернення до влади – формулювання та подання петицій до органів влади з метою звернення уваги на конкретні проблеми або запропонування змін до існуючих законів чи політик. Громадяни можуть збирати підписи для петицій або письмових звернень до органів влади з метою впливу на прийняття певних рішень або законодавчих змін.

3. Активна участь у виборах – це базова форма громадянської активності, яка дозволяє громадянам впливати на політичний ландшафт, обираючи представників влади. Це включає реєстрацію для голосування, участь у виборчих кампаніях, підтримку кандидатів, а також нагляд за процесом голосування. Громадяни України активно беруть участь у виборчих процесах, а також у політичних акціях та протестах, що вимагають від влади прозорості, відповідальності та реформ.

4. Громадські обговорення та консультації – активна участь у засіданнях, які проводяться органами місцевого самоврядування або державними органами, де обговорюються питання, важливі для громади. Участь у громадських обговореннях, консультаціях, громадських слуханнях та інших формах взаємодії з органами влади для обговорення питань громадського інтересу.

5. Активізм в соціальних мережах – створення та поширення інформації через блоги, соціальні мережі або інші медіаплатформи з метою інформування громадськості та впливу на громадську думку. Використання соціальних мереж для мобілізації громадської підтримки, розповсюдження інформації про певні питання та координації дій.

6. Участь у неурядових організаціях та громадських об'єднаннях – активна робота в організаціях, що займаються захистом прав людини, екологією, освітою, охороною здоров'я тощо. Участь у громадських організаціях, благодійних фондах, волонтерських групах для надання допомоги та вирішення певних проблем громади.

7. Юридичний активізм – звернення до судів або інших правоохоронних органів для захисту

прав та інтересів громадян. Це може включати різноманітні дії, такі як подання позовів, здійснення правового тиску на урядові структури, використання законодавства для захисту або розширення прав та свобод окремих осіб або груп. Юридичний активізм часто застосовується для боротьби з дискримінацією, захисту прав людини, збереження навколишнього середовища, реформування законів і політики у сфері здоров'я, освіти та інших важливих аспектах суспільного життя.

8. Громадські об'єднання та ініціативи – створення та підтримка громадських об'єднань, ініціатив та громадських проектів для розв'язання конкретних проблем або впливу на політику. Україна має багатий ландшафт громадських організацій, які займаються різноманітними питаннями, від захисту прав людини до екологічних ініціатив.

9. Волонтерство – участь у добровільних активностях, спрямованих на допомогу іншим людям без очікування матеріальної вигоди. Зокрема, після початку військового конфлікту на сході України у 2014 році та під час повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році, волонтерський рух у країні значно активізувався, надаючи підтримку армії, внутрішньо переміщеним особам та іншим вразливим категоріям населення.

10. Фінансова підтримка – донати або фінансові внески на підтримку соціальних, екологічних, культурних проектів або кампаній. Фінансова підтримка громадської активності відіграє важливу роль у зміцненні громадянського суспільства та сприянні соціальним, екологічним, правозахисним та іншим ініціативам. Така підтримка може надходити з різних джерел, включаючи приватні фонди, міжнародні організації, державні гранти, корпоративні спонсорства, а також через краудфандинг та добровільні пожертви від окремих осіб.

11. Освітня діяльність – проведення та участь у семінарах, воркшопах, лекціях, спрямованих на підвищення обізнаності громадян з різних питань. Багато громадських ініціатив включають розробку та реалізацію інформаційних кампаній та освітніх програм, спрямованих на підвищення обізнаності громадян з актуальних питань.

12. Громадський контроль та нагляд – громадянське суспільство в Україні займає активну позицію в питаннях контролю за діяльністю влади, використовуючи інструменти громадського контролю, такі як публічні слухання, моніторинг, експертний аналіз та адвокацію.

Ці форми громадянської активності можуть варіюватися в залежності від культурних, полі-

тичних та соціальних контекстів кожної країни. Ці форми дозволяють громадянам не тільки впливати на рішення, що приймаються на різних рівнях влади, але й сприяють розвитку демократії, захисту прав людини та покращенню якості життя у суспільстві.

Громадянська активність в Україні відображає зростаючу роль суспільства в процесах публічного врядування та демократичного розвитку. Вона є важливим інструментом у боротьбі за права, свободи та справедливість, а також сприяє формуванню відповідальної та залученої громади.

Висновки. Недбале ставлення влади до потреб громади та її виключення з процесу формування та виконання державних стратегій спричинило ілюзію взаємної відданості між народом і владними колами, що в свою чергу призвело до ряду негативних наслідків, включаючи лицемірство, корупцію та встановлення подвійних стандартів, серйозно підриваючи мораль у суспільстві на різних рівнях. Суспільству належить держава нової формації, орієнтована на демократію, соціальну справед-

ливість та верховенство права, її становлення має відбуватися активно та синхронно з розвитком громадянського суспільства. Таким чином, завдання сучасної української держави полягає у закладенні міцної основи для розвитку та процвітання громадянського суспільства, з одного боку, та в трансформації держави в соціально-політичний орган з новими обов'язками, які б задовольняли вимоги громадянського суспільства, з іншого.

Для подальшого розвитку перетворень важливим є включення сучасних управлінських принципів до державного управління та активізація участі громадськості через соціальні інститути у прийнятті управлінських рішень. Вчені вважають критично важливим залучення громадян до формування та впровадження державної політики. Водночас, військові конфлікти та військовий стан ускладнюють зосередження уваги на демократизації суспільства, що породжує нові виклики для системи державного управління та вимагає термінового розроблення стратегій для запобігання кризовим явищам.

Список літератури:

1. Гурицька М. С. Українське громадянського суспільства в умовах війни. Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу: Збірник матеріалів та доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 22 квітня 2023 р.). Київ: ВАДЕКС, 2023. С. 28–33.
2. Кін Д. Громадянське суспільство: Старі образи, нове бачення: Пер. з англ. Київ: «К.І.С.», «АНОД», 2000. 368 с.
3. Комашко Л. Г. Громадська активність як засіб побудови соціально-безпечного середовища. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія. 2015. Т. 20. Вип. 3 (37). Ч. 1. С. 43–53.
4. Конституція України Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Руденко О.М., Дмитренко О.Б. перспективи розвитку системи публічного управління. Європейський вимір публічного управління: матеріали VI регіональної наукової конференції; 16.12.2022 р., м. Чернігів. НУ «Чернігівська політехніка», 2022. С. 10–12.
6. Тупиця О. Л. Громадянське суспільство в Україні та нові специфічні реалії російсько-української війни. Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу: Збірник матеріалів та доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 22 квітня 2023 р.). Київ: ВАДЕКС, 2023. С. 85–88.

Revych A.V. CIVIC ACTIVISM AND ITS FORMS IN THE SYSTEM OF PUBLIC GOVERNANCE

The article is devoted to the study of civic activity and its forms in the system of public governance. Based on the study of the global experience of cooperation between the state and the civil sector, it was found that the interaction between government institutions and civil society usually leads to the creation of a mutually reinforcing effect that contributes to the achievement of social and economic goals. The development of civil society since the beginning of the independence of Ukrainian statehood, its legal support, and changes in the tasks and forms of civic activity have been analyzed. The article scrutinizes the state of development of civil society in Ukraine, features of interaction between state and non-state organizations, tasks, motives and goals. The works of Ukrainian scientists on civic activism are studied and examples of public activism during the Orange Revolution in 2004 and the Revolution of Dignity in 2013–2014 are given. The importance of various forms of civic activity was emphasized, in particular: public meetings and demonstrations; petitions

and appeals to the authorities; active participation in elections; public discussions and consultations; activism in social networks; participation in non-governmental organizations and public associations; legal activism; public associations and initiatives; volunteering; financial support; educational activity; public control and supervision. It is shown that civic activism in Ukraine reflects the growing role of society in the processes of public governance and democratic development. The article substantiates the hypothesis that among all possible ways of development of the future Ukrainian society after the war, the path to the creation of a democratic civil society, the development of all forms of its activity and integration into the European public space is the only one.

Key words: *public society, public activity, forms, state, system of public governance.*